

อิทธิพลของประเพณีลอยขโมดที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตของคน
ในชุมชนตำบลต๋นตง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน
Influences of Loy Kha Moat Tradition on the Way of
life of the People in the Community in Ton Thong Subdistrict,
Mueang District, Lamphun Province

พระมหาภานุพงษ์ คุณมุตโต (ดีวรรณ)¹

Phramaha panupong Deewanna (Diwanna)

พระครูโกวิทธรรมวาที, PrakruKovit Attawate²

สรวิชัย วงษ์สะอาด, Sorawit Wongsaaard³

จันทรัมย์ ตาบุลิ่ง, Chantararat Tapuling⁴

Email: Bangsdmzaa@gmail.com

Received: March 16, 2023 Revised: December 20, 2023

Accepted: December 20, 2023

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อชี้ให้เห็นถึงอิทธิพลของประเพณีลอยขโมดที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน อันเป็นประเพณีที่มีความสำคัญต่อวิถีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน โดยจัดขึ้นในช่วงเดือนยี่ ค่ำวันเพ็ญเดือนสิบสอง ชาวบ้านนำกาบกล้วยมาทำเป็นกระทงทรงกระโจม สำหรับใส่สิ่งของต่าง ๆ ลอยไปตามลำน้ำกวงบริเวณหน้าวัดธรรมนิยาราม หรือวัดกู่ระมั่ง ซึ่งมีความสำคัญของประเพณีลอยขโมด เป็นการลอยเคราะห์ลอบบาป ต้องการลดเคราะห์เสนียดจัญไรในตัวให้ไหลไปตามน้ำในเทศกาลเดือนยี่ เพื่อส่งของแก่บรรพบุรุษ ตามคติความเชื่อของคนโบราณ เพื่อบูชาพระนารายณ์ ตามคติความเชื่อของพราหมณ์ เพื่อบูชาพระพุทธรูปในหาดทราย

¹ นักศึกษาปริญญาเอก หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

² อาจารย์ที่ปรึกษา วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

³ อาจารย์ที่ปรึกษา วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

⁴ อาจารย์ที่ปรึกษา วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

แม่น้ำนันทิ และเป็นการลอยเพื่ออธิษฐาน อันเป็นเป้าหมายของประชาชนโดยตรง คือ อธิษฐานเอาตามความคิดของตน โดยเฉพาะการอธิษฐานของหนุ่มสาวที่ต้องการแต่งงานกัน เมื่อทำกระทงแล้วก็ไปลอยในแม่น้ำและอธิษฐานสิ่งที่ตนปรารถนา สำหรับอิทธิพลของประเพณีลอยกระทงที่มีต่อวิถีชีวิตของชุมชนมีทั้งด้านความเชื่อและจิตใจ ทำให้คนมีคุณธรรม ด้านวัฒนธรรมประเพณีด้านสังคม และด้านเศรษฐกิจ มีนักท่องเที่ยวมาเที่ยวชมกิจกรรมและมาลอยกระทงเพื่อสืบสานประเพณีอันดีงามเหล่านี้ให้คงอยู่ต่อไป

คำสำคัญ : ประเพณีลอยกระทง, วิถีชีวิต, วัฒนธรรม, อิทธิพล.

Abstract

This article aimed to point out the influences of Loy Kha Moat tradition (floating tent-shaped pieces of banana trees) affecting to way of living in community being positive important for people in the commune. It is held during the second month of a full-moon night, in twelfth lunar month. The villagers bring the banana leaf to make a tent shaped Krathong for carrying offerings and floating along the Kuang River in front of Wat Rommaneeyaram or Wat Kuramak, which is the highlight of Loy Kha Moat tradition and signifying of float away all sins and misfortune. People wish to leave their misfortune by flowing Krathong along the water in the “Yi” Month (second month of the year) Festival and offering their merits to ancestors as traditional beliefs of ancient ritual, the worship of Vishnu according to the beliefs of Brahmanism, and to worship the Buddha’s footprint on the sandy beach of Namnadi river. It is also done to float their prays for fulfill their wishes, according to their own thoughts especially the young prayers, who want to marriage. After making a Krathong, they float it in the river and make a wish. For the influence of the Loy Kha Moat tradition on the way of life of the community, there are both beneficial on beliefs and mentality since it enforces people to live with morality and virtue. For cultural, social, and economic aspect, there are tourists who come to join activities and float Krathongs in order to carry on this good tradition for long time.

Keyword: Loy Kha Moat tradition, way of life, culture, influence

๑. บทนำ

ชนชาติไทยเป็นกลุ่มชนที่มีวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ร่วมกัน ทั้งวิถีชีวิต ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี อันเป็นมรดกสืบทอดมาจากบรรพบุรุษมาหลายชั่วอายุคน มีการสั่งสม สืบสาน เป็นแบบแผนในการประพฤติปฏิบัติ จนเป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละชุมชน และ วัฒนธรรมยังเป็นตัวที่ช่วยทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ดังที่ ประเวศ วะสี กล่าวไว้เกี่ยวกับเรื่องนี้สรุปได้ว่า วัฒนธรรม คือพลังของสังคมทางภูมิปัญญาเพื่อพัฒนา เศรษฐกิจ จิตใจ การเมือง สังคม สิ่งแวดล้อม เป็นพลังแห่งการพัฒนา เป็นความองอกงามของการ เรียนรู้ การสะสมความรู้และการถ่ายทอดความรู้ในรูปแบบของการปฏิบัติของชุมชน หรือวิถีชีวิต ของชุมชน มนุษย์จึงเกิดมาท่ามกลางวัฒนธรรม เรียนรู้โดยวัฒนธรรม และถูกหล่อหลอมโดย วัฒนธรรม วัฒนธรรมเกิดจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมและเนื่องจาก สิ่งแวดล้อมในแต่ละแห่งมีความแตกต่างกัน วัฒนธรรมของมนุษย์จึงมีความแตกต่างกัน⁵ ดังนั้น เพื่อให้วัฒนธรรมยังคงไว้ซึ่งความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่น ความภาคภูมิใจของคนใน ท้องถิ่นซึ่งเป็นเจ้าของวัฒนธรรมเอง ดังนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องให้คนในท้องถิ่นที่เป็นเจ้าของ วัฒนธรรมเป็นผู้ที่มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ สืบสาน วัฒนธรรมประเพณีของตนเอง

เนื่องจากที่ผ่านมามีการพัฒนาประเทศส่วนใหญ่เน้นไปที่ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ความทันสมัย แบบตามแบบตะวันตก โดยมีความเชื่อว่าจะช่วยให้เกิดความก้าวหน้า ความ สะดวกสบาย อันนำไปสู่ความทันสมัยและตัดทอนอารยประเทศ ความเจริญก้าวหน้าทางด้าน อุตสาหกรรม ประกอบกับความก้าวหน้าทางการคมนาคม การสื่อสารในระบบสารสนเทศ ทำให้วัฒนธรรมต่างชาติหลั่งไหลเข้ามาไม่ขาดสาย ส่งผลกระทบต่อชนบประเพณีอันดีงามที่ บรรพบุรุษได้สร้างไว้ อย่างยาวนาน ดังนั้นคนไทยจะต้องตระหนักและให้ความสำคัญต่อ วัฒนธรรมชนบประเพณีที่มีอยู่คู่สังคมไทยมาช้านาน ไม่เช่นนั้นแล้วชนบประเพณีต่าง ๆ จะเสื่อม สลายไป ดังที่ ชิตฐิตา นาคเกษม กล่าวไว้เกี่ยวกับเรื่องนี้สรุปได้ว่า ประเพณีเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้าง ขึ้นเพื่อเป็นกรอบในการปฏิบัติของกลุ่มคนในสังคมให้เกิดระเบียบแบบแผนและกฎเกณฑ์ที่จะอยู่ ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข ประเพณีไทยก็จะชี้ให้เห็นถึงวิถีของคนในสังคมไทย ถ้าไม่มี ประเพณีซึ่งเป็นกรอบในการดำเนินชีวิตแล้ว สังคมไทยก็คงไม่มีหลักในการยึดถือและปฏิบัติ

⁵ ประเวศ วะสี, “วัฒนธรรมกับการพัฒนา” ไทยยุควัฒนธรรมทาส, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2541) หน้า ๘

เพื่อที่จะอยู่ร่วมกัน⁶ ดังนั้นคนไทยจะต้องรักษาความเป็นเอกลักษณ์ของชาติไว้ โดยอาศัย ประเพณีอันดีงามตามแบบอย่างบรรพบุรุษที่สั่งสมสืบทอดต่อ ๆ กันมา

ชุมชนในตำบลต้นธง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน มีความเชื่อและศรัทธาในองค์เจ้าแม่จามเทวี กษัตริย์แห่งนครหริภุญไชย พระองค์ทรงสร้างวัดแห่งแรกในนครหริภุญไชย (ลำพูน) ชื่อว่า วัดรมณียา (กู๋ระม๊ก) โดยมีเรื่องเล่าว่า ในปี พ.ศ. ๑๒0๖ พระนางจามเทวี ได้เสด็จขึ้นเรือมาตามแม่น้ำปิงตามคำเชิญของพระฤๅษีวาสุเทพ เพื่อขึ้นครองเมืองหริภุญชัย เมื่อมาถึงท่าน้ำชื่อ เจียงตอง (ปัจจุบันอาจเป็นอำเภอจอมทอง) พระนางจึงหยุดพักลิ้นพล ณ.ที่นั่นและได้ตรัสกับนายธนูผู้ขมังเวทย์ให้ยิงธนูเพื่อหาภูมิประเทศที่เป็นชัยภูมิวิเศษที่จะสร้างวัด โดยที่พระนางเจ้าได้ตั้งจิตอธิษฐานว่า หากลูกธนูไปตก ณ.ที่แห่งใดจะให้สร้างองค์มหาเจดีย์ และ วัด ณ.ที่แห่งนั้น ดังนั้นนายธนูผู้มีพระเวทย์ก็ยิงลูกธนูหันหัวศรมุ่งตรงมาทางทิศเหนือ และ เป็นที่ประหลาดอัศจรรย์ใจเมื่อลูกธนูพุ่งขึ้นสู่อากาศจากจุดที่ยิงจากเจียงตอง ลูกธนูพุ่งมาตามแรงอธิษฐานของพระนางเจ้าจามเทวี ซึ่งเมื่อนายธนูได้ติดตามค้นหาลูกธนูที่ยิงมานั้น ก็ได้พบว่าตกมายัง ณ.จุดที่สร้างองค์เจดีย์กู๋ระม๊ก และ เมื่อได้มีการสร้างองค์เจดีย์เสร็จแล้ว ได้นำเอาพระธาตุของพระพุทธเจ้าซึ่งนำมาจากกรุงละโว้บรรจุไว้ภายในองค์มหาเจดีย์ และ ให้สร้างวัดไว้เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมจำพรรษาของพระสงฆ์ องค์เจ้าและสามเณรที่ได้อาราธนามาจากกรุงละโว้⁷ ดังนั้นวัดรมณียารามจึงถือเป็นวัดแรกของจังหวัดและเป็นวัดที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ที่เป็นศูนย์รวมทางจิตใจของผู้คนในชุมชนตำบลต้น

ประเพณีลอยโคมเป็นประเพณีที่ชาวบ้านในชุมชนตำบลต้นธงจัดขึ้นในช่วงยี่สิบวันเพ็ญในเดือนยี่เป็ง หรือเพ็ญเดือนสิบสอง ณ วัดรมณียาราม (กู๋ระม๊ก) ชาวบ้านจะมีการนำกาบกล้วยมาทำเป็นกระทงทรงกระโจมสำหรับใส่สิ่งของต่าง ๆ ลอยไปตามลำน้ำกวบบริเวณหน้าวัดรมณียาราม หรือวัดกู๋ระม๊ก ในเวลากลางคืนพร้อมทั้งจุดเทียนไปในกระทงนั้นด้วย ทำให้เกิดแสงแวววาวกระทบกับผิวน้ำในคืนวันเพ็ญคล้ายกับดวงไฟของผีโคมด ซึ่งผีโคมดนี้ เป็นชื่อเรียก ผีป่า ที่ออกหากินในเวลากลางคืน มีพะเนียงไฟมองเห็นเป็นระยะอย่างฝึกระสือ ชาวล้านนา จึงเรียกว่าลอยโคมด ประเพณีการลอยโคมดเชื่อว่ามีต้นเค้ามาจากตำนานจามเทวีวงศ์ พงศาวดารเมืองหริภุญไชย และชินกาลมาลีนิ ที่แต่งขึ้นในสมัยล้านนา กล่าวถึงการลอย “ขานนียโกชนียาหาร” ตามน้ำลงไปทางใต้ ในตำนานกล่าวถึงเหตุการณ์หลังจากพระเจ้ากมลราชกษัตริย์พระองค์หนึ่งในนคร

⁶ ทิตติธิดา นาคเกษม, ประเพณีถิ่นภาคกลาง, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลกรุงเทพ, 2548) หน้า 1

⁷ วิกีพีเดีย สารานุกรมเสรี, ประวัติวัดรมณียาราม, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://th.wikipedia.org/wiki/วัดรมณียาราม>, (18 มิถุนายน 2565), [สืบค้นเมื่อ ๒๙ ธันวาคม ๒๕๖๕]

ทริภุญไชย ได้เกิดโรคระบาด (อหิวาตกโรค) ชาวนครทริภุญไชยจึงได้ย้ายไปอาศัยอยู่เมืองสุธรรมนคร หรือเมืองสุธรรมวดี(สะเทิม) แล้วจึงย้ายไปอาศัยในเมืองหงษาวดีราว ๖ ปี ต่อมาเมื่อโรคระบาดหายแล้ว ชาวนครทริภุญไชยบางส่วนได้เดินทางกลับมาอยู่ที่เดิม บางส่วนก็สมัครใจที่จะอาศัยอยู่ในเมืองหงษาวดี เมื่อกลับมาแล้วต่างอาลัยถึงญาติพี่น้องที่อาศัยอยู่ทางนั้นจึงได้แต่งเครื่องสักการะลอยไปในแม่น้ำเพื่อเป็นการระลึกถึงชาวนครทริภุญไชยที่อาศัยอยู่หงษาวดี⁸ ในตำนานยังกล่าวไว้ด้วยว่าเป็นจารีตที่ปฏิบัติมาจนถึงปัจจุบัน บางแห่งได้มีการทำเป็นรูปแบบของกระทงเป็นรูปสำเภา หรือสะเปา ในภาษาถิ่นภาคเหนือใส่เครื่องบูชาและจุดประทัดดวงไฟเช่นเดียวกัน

ประเพณีลอยขโมคนับว่าเป็นประเพณีที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรม เป็นภูมิปัญญาที่รวมความเชื่อไว้ให้ผู้คนในชุมชนเกิดความรักสมัครสมานสามัคคีกัน และที่สำคัญคือการแสดงความกตัญญู กตเวทิต่อบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ถึงแม้ในปัจจุบันวิถีชีวิตของชาวบ้านอาจเปลี่ยนแปลงไปบ้าง แต่ชาวบ้านในชุมชนตำบลต้นธงยังคงอนุรักษ์และสืบสาน โดยเฉพาะวัยกลางคนขึ้นไปยังให้ความสำคัญและยังเข้าร่วมในประเพณีลอยขโมด แต่ภาวการณ์ปัจจุบัน คนรุ่นใหม่หันไปให้ความสำคัญกับค่านิยมใหม่ ทำให้ประเพณีและพิธีกรรมบางส่วนก็ล้มหายตายจากไป เยาวชนคนรุ่นใหม่ก็ไม่ได้ให้ความสำคัญกับประเพณีลอยขโมด

แนวคิดเกี่ยวกับประเพณีและวัฒนธรรม

ประเพณี คือ ความประพฤติที่ชนหมู่หนึ่งอยู่ในที่แห่งหนึ่งถือเป็นแบบแผน และสืบต่อกันมานาน ถ้าใครในหมู่ประพฤติออกนอกแบบก็ผิดประเพณี หรือผิดจารีตประเพณี⁹ ซึ่งเป็นขนบธรรมเนียมแบบแผน สามารถแยกคำต่างๆ ออกได้เป็น ขนบ มีความหมายว่า ระเบียบแบบอย่าง ธรรมเนียมมีความหมายว่า ที่นิยมใช้กันมา เมื่อนำมารวมกันจึงมีความหมายว่า ความประพฤติที่คนส่วนใหญ่ ยึดถือเป็นแบบแผน และได้ปฏิบัติสืบต่อกันมา จนเป็นต้นแบบที่จะให้คนรุ่นต่อ ๆ ไปได้ประพฤติปฏิบัติตาม¹⁰

โดยมีวัฒนธรรม ที่แสดงถึงความเจริญของงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติและศีลธรรมอันดีงามของประชาชน ถือเป็นแบบอย่างของการดำรงชีวิตที่

⁸ พระโพธิ์รังสี. **จามเทวีวงศ์ พงศาวดารเมืองทริภุญไชย**. (นนทบุรี: ศรีปัญญา), ๒๕๕๔

⁹ พระยาอนุমানราชชน, วัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ของไทย, (พระนคร : คลังวิทยา, 2514)

¹⁰ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525. ประเพณี. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา

เรียนรู้ ถ่ายทอดกันไปโดยการสั่งสอน อบรม ทั้งทางตรงและทางอ้อม วัฒนธรรมจะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพแวดล้อมทางสังคมและกาลเวลาเพราะมนุษย์ชอบที่จะมีการคิดค้นใหม่ ๆ หรือปรับปรุงของเดิมให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ วัฒนธรรมเป็นระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติจึงมีพลังกำหนดชีวิตคนยิ่งกว่าสิ่งใด วิถีชีวิตและการปฏิบัติเป็นผลมาจากการสะสมและถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นเพื่อแสดงความเป็นเอกลักษณ์หรือรูปแบบแห่งพฤติกรรม ที่มนุษย์ได้สร้างสรรค์ขึ้น¹¹

ดังนั้นความหมายของประเพณีและวัฒนธรรม โดยเนื้อความแล้วก็เป็นสิ่งอย่างเดียวกัน คือ เป็นสิ่งที่ไม่ใช่มีอยู่ในธรรมชาติโดยตรง แต่เป็นสิ่งที่สังคมมีส่วนร่วมกันสร้างให้มีขึ้น แล้วถ่ายทอดให้แกกันได้ด้วยลักษณะและวิธีการต่างๆ ว่าโดยเนื้อหาของประเพณีและวัฒนธรรมที่อยู่ในจิตใจของประชาชนเกี่ยวกับเรื่องความคิดเห็น ความรู้สึก ความเชื่อ ซึ่งสะสมและสืบต่อกันมาจนจนเกิดความเคยชินหรือที่เรียกว่า นิสัยสังคมหรือประเพณี

ยศ สันตสมบัติ¹²ได้สรุปลักษณะพื้นฐานที่สำคัญของวัฒนธรรมไว้ ๖ ประการดังนี้

๑. วัฒนธรรมเป็นความคิดรวม (Shared ideas) และค่านิยมทางสังคมซึ่งเป็นตัวกำหนดมาตรฐานพฤติกรรมของคนภายในวัฒนธรรมเดียวกัน ที่จะสามารถคาดคะเนพฤติกรรมของผู้อื่นในสถานการณ์ต่าง ๆ ซึ่งทำให้พฤติกรรมของเขามีความสอดคล้องต้องกันกับผู้อื่น เช่น การแสดงออกถึงการเคารพนับถือผู้ใหญ่ เมื่อเด็กยกมือไหว้เพื่อทักทายและแสดงความเคารพ ผู้ใหญ่ก็จะสามารถคาดคะเนได้ว่า เด็กจะไหว้และตนควรจะรับไหว้ เป็นต้น

๒. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์เรียนรู้ (Culture is learned) เมื่อเปรียบวัฒนธรรมเหมือนมรดกทางสังคมที่ได้รับการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง โดยผ่านกระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม

๓. วัฒนธรรมจะมีพื้นฐานมาจากการใช้สัญลักษณ์ (Symbol) เนื่องจากพฤติกรรมของมนุษย์มีต้นกำเนิดมาจากการใช้สัญลักษณ์ ตลอดจนชีวิตประจำวันของคนเราล้วนเกี่ยวข้องกับสัญลักษณ์ต่าง ๆ เช่น ไฟจราจร เงินตรา

๔. วัฒนธรรมเป็นองค์รวมของความรู้และภูมิปัญญา ในลักษณะนี้วัฒนธรรมจะมีหน้าที่ต้องตอบสนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์และให้สามารถวางกฎเกณฑ์ให้มนุษย์ดำเนินชีวิต

¹¹ เสาวนีย์ จิตต์หมวด, การวัฒนธรรมศึกษา กระบวนการบริหารและจัดการวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร: ประชาชน, 2538) หน้า ๕

¹² ยศ สันตสมบัติ, มนุษย์กับวัฒนธรรม, (พิมพ์ครั้งที่ 3), (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๘) หน้า ๑๑ - ๑๓

อย่างมีระบบและแบบแผนเพื่อให้สังคมทำงานได้อย่างเป็นระบบ นอกจากนี้วัฒนธรรมยังช่วยในเรื่องการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม ซึ่งเป็นพื้นฐานของการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยีเพื่อความเจริญและความอยู่รอดของมนุษย์

๕. วัฒนธรรมเป็นกระบวนการที่มนุษย์กำหนดนิยามความหมายให้กับชีวิตและสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบ ๆ ตัว เมื่อมนุษย์ในสังคม

๖. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ไม่หยุดนิ่ง หากแต่มีการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวอยู่ตลอดเวลา ซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมมีสาเหตุหลายประการเช่น การเปลี่ยนแปลงอาจเป็นผลโดยตรงจากการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม

ประวัติและความสำคัญของประเพณีลอยขโมด

ประเพณีการลอยขโมด เป็นประเพณีเก่าแก่ของล้านนาที่ถือปฏิบัติกันมา ในสมัยอาณาจักรหริภุญชัยได้มีประเพณีเดือนยี่และทำพิธีลอยขโมดแล้ว¹³ จากตำนานจามเทวีวงศ์พงศาวดารเมืองหริภุญไชย และชินกาลมาลินี ที่แต่งขึ้นในสมัยล้านนา กล่าวถึงการลอย “ชาทนิยาหาร” ตามน้ำลงไปทางใต้ ในตำนานกล่าวถึงเหตุการณ์หลังจากพระเจ้ากมลราชกษัตริย์พระองค์หนึ่งในนครหริภุญไชย ได้เกิดโรคระบาด (อหิวาตกโรค) ผู้คนล้มตายเป็นจำนวนมาก ชาวนครหริภุญไชยจึงได้ย้ายไปอาศัยอยู่เมืองสะเทิมหรือสุธัมมวดี แล้วจึงย้ายไปอาศัยในเมืองหงษาวดีราว ๖ ปี ซึ่งในช่วงเวลาดังกล่าวหลายคนมีครอบครัวใหม่ที่นั่น ต่อมาเมื่อโรคระบาดหายแล้ว ชาวนครหริภุญไชยบางส่วนได้เดินทางกลับมายังที่เดิม บางส่วนก็สมัครใจที่จะอาศัยอยู่ในเมืองหงษาวดี เมื่อกลับมาแล้วต่างอาลัยถึงญาติพี่น้องที่อาศัยอยู่ทางนั้น จึงจัดดอกไม้ธูปเทียน เครื่องสักการะ พร้อมทั้งเครื่องอุปโภคบริโภค ใส่ลงใน สะเปา ลักษณะคล้ายเรือ หรือใส่ในสะตวงหรือกระทงลอยลงน้ำแม่ปิง น้ำแม่กวง แม่ทา เพื่อส่งความระลึกถึงญาติพี่น้องที่ยังอยู่เมืองหงษาวดี จึงเป็นมูลเหตุของการลอยสะเปาหรือลอยขโมด หรือลอยกระทงนับแต่นั้นมาจนถึงปัจจุบัน¹⁴ ซึ่งเป็นจารีตที่ปฏิบัติมาจนถึงปัจจุบัน

ประเพณี ลอยขโมด หรือลอยกระทง มีมาแต่โบราณกาลแล้ว นับแต่สมัยอาณาจักรหริภุญชัย เป็นประเพณีที่แสดงออกถึงการบูชาและระลึกถึงบรรพบุรุษที่ได้ล้มหายตายจาก จึงได้มี

¹³ มณี พะยอมยงค์, ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย, พิมพ์ครั้งที่ 5, (เชียงใหม่ : ส.ทรัพย์การพิมพ์.,2547), หน้า ๒๓๕

¹⁴ สงวน โชติสุขรัตน์, ประเพณีไทย ภาคเหนือ, (เชียงใหม่: สงวนการพิมพ์, 2511) หน้า 117 –

การทำโคมหรือกระทงตามไฟเพื่อส่องไฟตามวิญญานของบรรพบุรุษไปสู่สวรรค์ตามความเชื่อ ในอาณาจักรล้านนาไทย เมื่อถึงวันเดือนยี่เพ็ง ก็จะทำพิธีลอยโคมด ดังนั้น ความสำคัญของประเพณีลอยโคมด สามารถจำแนกได้ดังนี้

๓.๑. เป็นการลอยเคราะห์ลอยบาป ต้องการลดเคราะห์เสนียดจัญไรในตัวให้ไหลล่องไปตามน้ำในเทศกาลเดือนยี่

๓.๒. เป็นการลอยเพื่อส่งของ เพื่อส่งของแก่บรรพบุรุษ ตามคติความเชื่อของคนโบราณในนครทริภุชยที่ส่งให้แก่ญาติพี่น้องในนครหงสาวดี (มอญ) ในสมัยต่อมาประชาชนยึดถือเป็นประเพณีปฏิบัติกันทุกวันนี้

๓.๓. เป็นการลอยเพื่อบูชาพระนารายณ์ การลอยกระทงเพื่อสักการะบวงสรวงไปยังพระผู้เป็นเจ้า ในศาสนาพราหมณ์ คือ พระนารายณ์ ซึ่งบรรทมในเกษียรสมุทร ตามคติความเชื่อของพราหมณ์ บางแห่งใช้น้ำมันจากไขข้อของโคบูชาด้วย ถือว่าเป็นของศักดิ์สิทธิ์และมีผลมากในการบูชา คือ การทำอย่างนั้นเป็นการโปรดปรานของเทพเจ้า

๓.๔. เป็นการบูชาพระพุทธรูปในหาดทรายแม่น้ำนันทิ การบูชาพระพุทธรูปที่ประทับไว้เหนือหาดทรายแม่น้ำนันทิ เป็นความเชื่อของประชาชนผู้นับถือพุทธ ศาสนาว่า การลอยลงโคมดกระทงนั้น คือการบูชาพระพุทธรูปที่พระพุทธรูปประดิษฐานไว้ปรากฏในตำนาน การลอยกระทง แต่ยังไม่ปรากฏว่าพระพุทธรูปแห่งแม่น้ำนันทินั้นอยู่ที่ไหน และมีรูปพรรณสัณฐานเป็นอย่างไร

๓.๕. เป็นการลอยเพื่ออธิษฐาน เป็นเป้าหมายของประชาชนโดยตรง คือ อธิษฐานเอาตามความคิดของตน โดยเฉพาะการอธิษฐานของหนุ่มสาวที่ต้องการจะร่วมชีวิตกัน เมื่อทำกระทงแล้วก็ไปลอยในแม่น้ำและอธิษฐานสิ่งที่ตนปรารถนา

๓.๖. เพื่อเป็นการส่องไฟตามทางให้วิญญาณเดินทางไปยังสวรรค์ แต่โบราณล้านนาเรียกกันว่า ลอยโคมด คำว่า โคมด เป็นชื่อผีป่า เรียกกันว่า ผีโคมด ชอบออกหากินกลางคืน จะมีพะเนียงไฟเห็นเป็นระยะอย่างผีกระสือ ดังนั้น กระทงที่จุดเทียนแล้วปล่อยลงในน้ำจะกระทบกับน้ำเกิดเงาสะทอนขึ้นวับ ๆ แวม ๆ หากเราเียนอยู่ใกล้ ๆ จะเป็นเสมือนแสงพะเนียงไฟ ผีโคมด ทางล้านนาแต่โบราณจึงเรียกลอยกระทงว่า “ลอยโคมด” ดังนั้นการลอยโคมดเพื่อเป็นการส่องไฟตามทางให้วิญญาณเดินทางไปยังสวรรค์

อิทธิพลของประเพณีลอยโคมดที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชนตำบลต้นธง

๔.๑ อิทธิพลด้านความเชื่อและจิตใจ

ความเชื่อ หมายถึง ความรู้สึกนึกคิดของคนในอดีตที่สืบทอดต่อ ๆ กันมาและมีผลต่อพฤติกรรมและการแสดงออกของบุคคลหรือกลุ่มชน โดยไม่คำนึงถึงเหตุผล ความเชื่อจะมีลักษณะ

สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่น ความเชื่ออาจจะแบ่งได้หลายแบบตามวิธีการพิจารณา ถ้าจำแนกตามหลักเหตุผลแบ่งได้เป็น ๒ ประเภทคือความเชื่อมีเหตุผลและความเชื่อที่ไม่มีเหตุผล ความเชื่อเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการเกิดและการตาย ความเชื่อเกี่ยวข้องกับการส่งลอยเคราะห์ การบูชาแม่น้ำ เกี่ยวกับครอบครัวและความเชื่อเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา¹⁵

ประเพณีลอยโคม เป็นประเพณีมีแฝงหลักความเชื่อทางพระพุทธศาสนา มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน เกี่ยวกับพิธีกรรมและหลักคำสอนพระพุทธศาสนารวมกัน ถือว่าเป็นสิ่งกลมกลืนกลมเกลียวให้คนในชุมชนที่เป็นพุทธศาสนิกชนเป็นคนอ่อนน้อมถ่อมตน ไม่ถือตนเองเป็นใหญ่ ไม่มุ่งเอาตนเป็นศูนย์กลาง เป็นเครื่องกำหนดค่า ซึ่งเป็นท่าที่ต่างจากท่าที่แบบวิทยาศาสตร์แบบทุนนิยม บริโภคนิยม หรือแบบโลกนิยม ที่กำหนดเอาความต้องการของบุคคลเป็นเกณฑ์ กำหนดค่า ศาสนาสอนให้คนจำกัดความต้องการของตนเองลง ส่วนวิทยาศาสตร์สอนให้เรียนรู้วิธีควบคุมธรรมชาติภายนอกมาสนองความต้องการของตัวเอง¹⁶ ดังนั้นประเพณีลอยโคมจึงมีอิทธิพลด้านความเชื่อเกี่ยวกับการบูชา และความกตัญญูต่อแม่น้ำลำคลอง ทั้งนี้ผู้คนในชุมชนได้อาศัยแม่น้ำในการอุปโภค บริโภค มาโดยตลอด อีกทั้งได้แฝงไว้ซึ่งหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในประกอบพิธีกรรม มีการนิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ และมารับไทยธรรมในประเพณีลอยโคม อีกด้วย นับเป็นการแสดงออกในความเชื่อความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา อันจะนำไปสู่ความสุขกาย สุขใจทั้งในปัจจุบันและอนาคต

๔.๒ อิทธิพลด้านวัฒนธรรมและประเพณี

วัฒนธรรม หมายถึง ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมกลืนทั่วหน้าของชาติและศีลธรรมอันดีงามของประชาชน หรือพฤติกรรมละสิ่งที่คุณในหมู่คณะผลิตหรือสร้างขึ้น ด้วยการเรียนรู้จากกันและกัน และใช้กันอยู่ในหมู่พวกของตน¹⁷

ประเพณี หมายถึง การประพฤติปฏิบัติของบุคคลซึ่งได้เรียนรู้หรือยึดถือสืบต่อกันมาเพื่อให้เหมาะสมเป็นที่ยอมรับของสังคม ประเพณีลอยโคมถือเป็นประเพณีที่สืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยอาณาจักรสุโขทัย มีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมและประเพณีดังนี้

¹⁵ วิมล จิโรจพันธ์ และคณะ. ศิลปะและวัฒนธรรมไทย. (กรุงเทพมหานคร : แสงดาว, ๒๕๔๘) หน้า ๕๑.

¹⁶ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย, (นนทบุรี : สาขา ศิลปะศาสตร์, ๒๕๓๙), หน้า ๓๓๒.

¹⁷ แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย. วัฒนธรรมในสังคมไทย. (กรุงเทพมหานคร : บริษัทธรรมดาเพรส, ๒๕๔๘). หน้า ๒.

๑. ด้านวัฒนธรรมทางภาษา ได้แก่ คำที่ใช้การสื่อสาร เช่น ลอยโขมด ผิโขมด เป็นต้น
๒. ด้านวัฒนธรรมทางจิตใจ เป็นเรื่องเกี่ยวกับความคิด ความเชื่อและความศรัทธา ในศาสนา ศีลธรรม และจริยธรรม เช่น ความสามัคคี ความรักเมตตา การให้อภัย ความเชื่อเรื่อง โลกหน้า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว กฎแห่งกรรม วิญญาณ เป็นต้น
๓. ด้านวัฒนธรรมด้านจารีตหรือขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นเครื่องผูกพันกลุ่มคน ในท้องถิ่นและชุมชน ให้อยู่กันอย่างมีความสุข
๔. ด้านวัฒนธรรมทางสุนทรีย์ อันเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นเพื่อประโยชน์ทางด้านร่างกาย และจิตใจ เช่น กระทงโขมด ก่อเจดีย์ทราย เป็นต้น
๕. ด้านวัฒนธรรมทางวัตถุ ได้แก่ เครื่องมือเครื่องใช้ในการดำรงชีวิต เช่น กาบกล้วยมาทำเป็นโขมด มีการตกแต่งด้วย ดอกไม้ นานาชนิด ฐูปเทียน อาหาร เครื่องใช้ อุปกรณ์ ต่างๆ เป็นต้น

๔.๓ อิทธิพลด้านสังคมและวัฒนธรรม

ประเพณีลอยโขมดมีอิทธิพลต่อสังคม โดยเฉพาะผู้คนในตำบลต้นธง เช่น สร้างความสัมพันธ์อันดีให้เกิดขึ้นในสังคม สร้างขวัญกำลังใจให้กับผู้ที่ประกอบพิธีกรรม ช่วยขัดเกลาจิตใจและพฤติกรรมให้คนในสังคมให้อยู่กันอย่างมีระเบียบ และที่สำคัญที่สุดคือการสร้างความ เป็นปึกแผ่นแก่คนในชุมชน สังเกตได้จากในทุกๆปีที่จัดกิจกรรม ย่อมเกี่ยวข้องกับพระสงฆ์ พระสงฆ์จะใช้โอกาสนี้อบรมสั่งสอนคุณธรรม จริยธรรม และเป็นผู้นำทางวิญญาณให้กับคนใน สังคม อันจะส่งผลดีต่อสังคม เช่น

- ๔.๓.๑ สอนให้พึ่งตนเอง มีความอดทน ส่งผลให้สังคมมีความเจริญก้าวหน้า
- ๔.๓.๒ สอนให้มีเมตตาช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ ส่งผลให้สังคมเกิดความสงบสุข มีความรักสามัคคีกัน
- ๔.๓.๓ สอนให้รู้จักหน้าที่ของตนเองตามหลักทศ ๖ เป็นการสร้างความเป็น ปึกแผ่นแก่สังคม
- ๔.๓.๔ ช่วยสร้างความสัมพันธ์อันดีให้เกิดขึ้นระหว่างวัด ครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ
- ๔.๓.๕ สอนวิธีการดำเนินชีวิตและแก้ปัญหาชีวิตที่ถูกต้อง จะช่วยให้ใช้ชีวิตอยู่ใน สังคมอย่างปกติสุข

๔.๔ อิทธิพลด้านเศรษฐกิจ

ประเพณีลอยโคมที่ได้จัดในชุมชนต้นธงทุกๆปีถือเป็น การอนุรักษ์และสืบสานมา ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ถึงแม้ว่าสภาพแวดล้อมทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปตามกระแสของสังคม ประเพณีที่มีลักษณะเชิงธุรกิจ การท่องเที่ยวและความบันเทิงในรูปแบบต่าง ๆ ทำให้เห็นว่า ประเพณีลอยโคมมีบทบาทต่อวิถีชีวิตของชุมชนในตำบลต้นธงในด้านการกระตุ้นทางเศรษฐกิจ โดยสรุปอิทธิพลของประเพณีลอยโคมในด้านเศรษฐกิจ ประกอบด้วย¹⁸

๔.๔.๑ ก่อให้เกิดความรักความสามัคคีและมีเงินไหลเข้า โดยเฉพาะสังคมชนบทมีความร่วมมือ นำชาวบ้านจากชุมชนต่างๆ ไปร่วมทำบุญ หากวัดใดวัดหนึ่งจัดงานทำบุญ อีกวัดหนึ่งจะไปร่วมและไปช่วยกิจกรรมนั้นๆ ทำให้เกิดความรักความสามัคคีและมีเงินไหลเข้าชุมชนและวัด

๔.๔.๒ เป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยว เป็นการดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งในจังหวัดและต่างจังหวัดให้เดินทางมาท่องเที่ยว

๔.๔.๓ เป็นการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา เช่น ทำให้วัดมีรายได้และจะได้นำรายได้ไปสร้างหรือบูรณะถาวรวัตถุภายในวัด ตามความประสงค์ของเจ้าภาพและยังเป็นการช่วยกันรักษาประเพณีให้คงอยู่ตลอดไปด้วย

๔.๔.๔ เป็นการส่งเสริมสิ่งประดิษฐ์สร้างสรรค์ เช่น ลอยโคมได้ส่งเสริมงานศิลปกรรมการประดิษฐ์กระทง โคมไฟ โคมลอย เกิดการประกวดโคมและผลิตโคมเพื่อขายทำให้เกิดอาชีพ เกิดรายได้ ซึ่งประเพณีเป็นสิ่งดีงามที่ได้สืบต่อกันมาตั้งแต่สมัยนครศรีอยุธยาจนกลายเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนต้นธง

๕. บทสรุป

ประเพณีลอยโคม เป็นประเพณีที่มีมาตั้งแต่สมัยพระนางเจ้าจามเทวี กษัตริ์นครศรีอยุธยา ซึ่งถือเป็นประเพณีที่เก่าแก่ ปัจจุบันมีได้มีการอนุรักษ์และสืบสานจนมาถึงปัจจุบัน โดยประชาชนตำบลต้นธง จะจัดกิจกรรมเป็นประจำทุกๆ ปี ช่วงเดือนยี่เป็ง (วันลอยกระทง) ประเพณีนี้เกิดความตระหนักรู้ในคุณค่าและความสำคัญของประเพณีและวัฒนธรรมที่มีผลต่อจิตใจของคนในชุมชนเอง โดยกลั่นกรองออกมาเป็นจิตสำนึกของคนในชุมชน เกิดจากความรักความผูกพันในผืนแผ่นดินที่กำเนิดและความภาคภูมิใจในประเพณีของท้องถิ่น ในฐานะที่เป็นเครื่องแสดงให้เห็นถึงความเป็นมาของชุมชน ความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น นอกจากนั้นแล้ว ทุกคน

¹⁸ สุเมธ เมธาวิทยกุล, **สังกัปปพิธีกรรม**, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๒), หน้า ๗๔.

ในชุมชนตำบลต้นธงมีส่วนร่วมในการช่วยกันดูแลรักษาประเพณีนี้ไม่ให้เสื่อมหายไป เป็นการดูแลรักษาประเพณีของตนในฐานะที่เป็นผู้รับและจะกลายเป็นบรรพบุรุษผู้ส่งต่อให้กับลูกหลานต่อไปในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

จิตติธิตา นาคเกษม. **ประเพณีถิ่นภาคกลาง**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล
กรุงเทพ, ๒๕๔๘.

ประเวศ วะสี. **“วัฒนธรรมกับการพัฒนา” ไทยยุควัฒนธรรมทาส**. กรุงเทพมหานคร:
อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๔๑.

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕. ประเพณี. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา
<https://th.wikipedia.org/wiki> (๑๘ มิถุนายน ๒๕๖๕), [สืบค้นเมื่อ ๒๙ ธันวาคม
๒๕๖๕]

พระโพธิ์รังสี. **จามเทวีวงศ์ พงศาวดารเมืองหริภุญไชย**. นนทบุรี: ศรีปัญญา, ๒๕๕๔.

พระยาอนุমানราชชน. **วัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ของไทย**. พระนคร : คลังวิทยา. ๒๕๑๔.

มณี พะยอมยงค์. **ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. เชียงใหม่ : ส.ทรัพย์การ
พิมพ์. ๒๕๔๗.

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. **ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย**. นนทบุรี : สาขาศิลปะ
ศาสตร์. ๒๕๓๙.

ยศ สันตสมบัติ. **มนุษย์กับวัฒนธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : .
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ๒๕๔๘.

วิมล จิโรจพันธุ์ และคณะ. **ศิลปะและวัฒนธรรมไทย**. กรุงเทพมหานคร : แสงดาว. ๒๕๔๘.

สงวน โชติสุขรัตน์. **ประเพณีไทย ภาคเหนือ**. เชียงใหม่: สงวนการพิมพ์. ๒๕๑๑.

สุเมธ เมธาวิทยกุล. **สังกัปปิธิกรรม**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๒.

เสาวนีย์ จิตต์หมวด. **การวัฒนธรรมศึกษา กระบวนการบริหารและจัดการวัฒนธรรม**.
กรุงเทพมหานคร: ประชาชน. ๒๕๓๘

แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย. **วัฒนธรรมในสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทธรรมดาเพรส,
๒๕๔๘.

